

SOM

DE SALSES
A GUARDAMAR
I DE FRAGA
A L'ALGUER

MATERIAL FORMATIU

10

MILIONS,

SOM

UNA

LLENGUA

PLATA
FORMA
PER LA
LLENGUA

ILLES BALEARS

Índex

1. Llengua i dialecte: la unitat dins la diversitat

- 1.1. Llengua i dialecte: dos conceptes oposats?
- 1.2. La llengua estàndard entra en joc: estàndard i dialectes
- 1.3. El nom no fa la cosa: el nom de la llengua

2. El català al món

- 2.1. Som 10 milions de parlants, la 14a llengua a Europa
- 2.2. On es parla el català i quin reconeixement oficial té?
- 2.3. De Salses a Guardamar i de Fraga a l'Alguer: els dialectes catalans

3. Un breu repàs d'història

1. Llengua i dialecte: la unitat dins la diversitat

1.1. Llengua i dialecte: dos conceptes oposats?

En parlar de llengua, sovint tenim en compte dos conceptes cabdals: les llengües en si i els dialectes, com a elements que formen l'idioma. Així, per exemple, tothom sap que l'anglès, el neerlandès, el romanès, etc., són llengües, és a dir, idiomes. I, de la mateixa manera, també és sabut que no parlen el mateix anglès a Austràlia que a la Gran Bretanya o que als Estats Units, per exemple, igual que tampoc no parlen igual a Londres que a Liverpool. No obstant això, si bé aparentment és molt fàcil determinar què és una llengua i què és un dialecte de manera global, costa més de discernir aquesta realitat en fer una anàlisi més detallada.

Al Pacífic i a l'Àfrica, per exemple, hi ha tota una gamma de llengües que són més difícils de classificar i de diferenciar, no només per raons intralingüístiques, sinó també per qüestions que no tenen res a veure amb el llenguatge. Així, moltes d'aquestes llengües no tenen una correspondència directa amb una unitat geopolítica concreta, és a dir, no són exclusives d'un país, i, en alguns casos, no s'escriuen, sinó que són exclusivament orals. Una cosa semblant passa també amb els dialectes. Generalment, s'entén per *dialecte* qualsevol varietat d'una llengua que s'associa a la procedència dels parlants, és a dir, a una zona geogràfica. En canvi, també hi ha autors que, en referir-se al concepte *dialecte*, ho fan de manera genèrica i hi inclouen qualsevol varietat lingüística, que és, de fet, el significat etimològic, atès que *diálekto*, del grec, vol dir 'manera de parlar'. En l'actualitat, però, el concepte *llengua* s'usa per a designar un sistema lingüístic i el de *dialecte* fa referència a qualsevol realització d'aquest sistema. Segons això, per tant, la llengua és un concepte abstracte que agrupa les diferents expressions dialectals, en sentit ampli, és a dir, les denominades *varietats lingüístiques*.

D'entre totes les varietats, probablement la més coneguda és la varietat geogràfica, també anomenada *dialecte*, en sentit estricte. No obstant això, per a evitar confusions i usos interessats del concepte —com veurem posteriorment—, és millor dir-ne **varietats geogràfiques** o **diatòpiques**. Es tracta de les varietats que presenta una llengua segons l'àrea geogràfica on es parla. Així, per exemple, l'andalús és una varietat geogràfica de la llengua castellana, igual que l'eivissenc és una varietat geogràfica de la llengua catalana. A continuació, ho podeu veure amb dos textos, un d'autor menorquí i l'altre d'autor valencià:

«Sa Paparreta»

Rondaies de Menorca (1914), d'Andreu Ferrer Ginard

Son pare llaurava a un lloc molt enfora. Sa mare posà es covo damunt sa closca de sa Paparreta i aquesta, *deng deng, deng deng*, se n'anava com un coet i amb un prumís va ser an es lloc.

Arriba a sa portellada i com son pare veia es covo que caminava i no veia ningú que el dugués deia:

¡Bonu! i es covo ve tot sol, avui. Com pot ser açò? Que hi haurà bruixes aquí?
Mon pare, oh mon pare, — va dir sa Paparreta com arribà, — Jau vet aquí es dinar.

I qui ets tu?

Jo som sa Paparreta, filla vostra.

Son pare va quedar esglaiat, atordit, no sabia què feia, tant content estava.
Al punt se posà a dinar i sa Paparreta li va demanar:

Mon pare, oh mon pare, que voleu que llauri una estoneta as temps que dinareu?
Llaura, si vols i pots — contestà son pare.

«Consells de m'agüela»

La donsaina. Col·lecció de música alegre i divertida en solfa valenciana, núm. 1 (1844)

Per a almorçar no gastes enjamai romanços i folies: lo millor de tot són les xulles i el pa blanet. Segueix este consell arremollat en suc de raïm, i deixa-la córrer. Quant acabes... torca't els morros.

Encara que estigues carregat de raó hasta la coroneta, no alces la mà a ningú del món; més val que alces el colze, i no tindràs més contraris que els mosquits.

Quan vages pel carrer, si plou, fes com qui no ho veus i deixa-la caure,
perquè en maio i en abril,
cada gota val per mil;
i ara en lo mes de desembre,
si no plou, no hi ha qui sembre.

A més de les dites varietats geogràfiques, també n'hi ha d'altres. De fet, n'hi ha unes que són fàcilment perceptibles en el nostre dia a dia: les **varietats socials** o **diastràtiques**, que consisteixen en les diferents maneres de parlar que tenen les persones segons el grup social i cultural al qual pertanyen. És obvi, per tant, que els professionals d'una àrea o els aficionats a un determinat esport tenen una manera de parlar com a grup que els diferencia dels altres. En aquest sentit, sovint es parla de l'*argot*, és a dir, el llenguatge propi d'una determinada professió —però també d'un grup social determinat, com el dels joves.

Varietats socials

Instruccions d'un entrenador a una jugadora de futbol

Entrenador: Paula, has estat gana perquè t'ha sobrat el darrer drible. A més, na Roser havia fet un desmarcatge de ruptura espectacular i no estava en orsai. Bastava que li haguessis fet la passada de la mort i la jugada hauria acabat en gol.

Jugadora: No li he passat la bimba a na Roser perquè pensava que estava en orsai i he decidit xutar al pal curt...

Conversa entre dos cirurgians

Cirurgiana 1: David, has vist que el Sr. Coll té un ameloblastoma d'angle mandibular, confirmat per anatomia patològica?

Cirurgià 2: Ja ho he vist, ja... I és jove, com molts d'aquests casos. Quin plantejament creus que li hem de fer?

Cirurgiana 1: Tenint en compte la mida del tumor i l'edat del pacient, em sembla que una exèresi radical i una reconstrucció amb penjall de peroné microvascularitzat és clarament la millor opció terapèutica.

Un altre tipus de varietats lingüístiques són les **varietats històriques** o **diacròniques**, que fan referència a la manera de parlar d'una època concreta. És obvi que el català del segle XVI no és el mateix que l'actual, de la mateixa manera que els joves sempre han parlat d'una manera distinta que la gent gran, com és lògic, perquè hi ha un canvi generacional entre uns i d'altres. Mireu, si no, com ha canviat una carta real del segle XVIII amb un model de correu electrònic actual.

Lletra del segle XVIII

(extret del projecte EPICAT de la Universitat Autònoma de Barcelona)

Girona 1 octubre 10 de 1773

Caríssim germà: no havia escrit fins ara per persuadir-me vindríeu luego i, com he vist amb la que escrius a Joan que se retarda vostra vinguda, ho executo ara, dient-te que después de pocs dies que vaig esser tornat executí la diligència que em recomendes, havent enviat a buscar a Manuel Lagrifa i Bosch, i los proposí l'oferta de l'agent que em digueres i, si bé Bosch adería, però lo senyor Lagrifa estigué tant fred i tant irresoluble que no quedaren en res.[...]

Nosaltres ací continuam bons, a Déu gràcies y en Sant Daniel com acostumen, pues l'Antònia està amb lo vòmit, quan més quan menos, i va per tot i no té novetat especial i uns i altres vos saluden amb repetits abraços. I no ocorrent cosa especial que dir, quedo per quant se us oferesca, suplicant a Déu te guarde molts anys.

Ton germà teu de cor,

Josep

Don Narcís de Burguès i de Font

Correu electrònic del segle XXI

De: **Josep Burgues**

Assumpte: La reunió de l'altre dia

Per a: narcisburguesfont@correu.cat

Bon dia, Narcís,

No t'havia escrit fins ara perquè pensava que vendríeu més prest i, com que he vist que li dius a en Joan que vindreu més tard, t'envio quatre ratlles per a explicar-te com va l'encàrrec que em vares fer l'últim dia. Ja he parlat amb en Manel Lagrifa i en Bosch, i els vaig proposar el negoci que em vas comentar. A en Bosch li semblava bé, però en Lagrifa va estar tan quiet i fred tota la reunió que, al final, no vàrem acordar res.

Nosaltres aquí continuam com sempre, per sort, tot i que n'Antònia continua vomitant a vegades. Els altres de casa t'envien una abraçada.

Fins aviat,

Josep

Com podem veure, una llengua presenta moltes variacions possibles, segons el lloc, el grup social o l'època (i l'edat, fins i tot) dels parlants. I és precisament aquest conjunt de varietats el que fa que la llengua tenguí una gamma de colors i de formes que la doten d'una gran riquesa. En tots aquests casos, emperò, hem vist com la llengua pot presentar unes formes o unes altres segons els parlants. Tanmateix, hi ha un altre element que fa que la llengua presenti variacions: la situació comunicativa. Efectivament, no parlem igual quan som a l'escola o a la feina que quan som de festa amb els amics, de la mateixa manera que no feim servir la mateixa expressió quan som amb la família que amb el metge, posem per cas. Això és perquè, com a parlants, sabem adaptar l'expressió a cada moment, és a dir, feim servir uns **registres** determinats, igual que ens vestim d'una manera o una altra segons l'ocasió. Es tracta de les **varietats funcionals** o **diafàsiques**, que són les que tenen una funció determinada segons el context, el grau de formalitat i el canal (oral o escrit).

Varietats funcionals

Una conversa de Whatsapp

Irene: tiooo, Miquel, no havíem dit que després de classe faríem es treball? 🙄

Miquel: Ua, Irene, xdó! 🙏🙏
mhe petat sa classe...

Irene: com sempre 🤔🤔

Irene: saps que teníem examen?

Miquel: bua, fatal... 🤬

Miquel: ahir vàrem sortir de festa i quin desfasse...

Miquel: no bec pus mai, loco!

Irene: idoi si no avises an en Joan fliparàs...

Miquel: bua, ara li diré per correu que me trob fatal, puta vida!

Un correu electrònic a un professor

De: **Miquel Servera**

Assumpte: Falta d'assistència

Per a: joan.planes@correu.cat

Bon dia, Joan,

Som en Miquel Servera, del grup 1A de Magisteri. T'escric aquest correu perquè avui no he pogut venir a classe perquè em trobava malament: sembla que tenc una mena de virus intestinal i una mica de febre. Esper que demà ja pugui reincorporar-me a les sessions. Em sap greu haver faltat avui a classe.

Na Irene m'ha dit que heu fet l'examen i m'agradaria saber si és possible que el pugui recuperar en un altre moment. Duc bé l'assignatura i no m'agradaria suspendre per haver faltat avui.

Ja me'n diràs alguna cosa, Joan. Gràcies i disculpa!

Cordialment,

Miquel Servera

Com hem vist al llarg d'aquest apartat, doncs, les varietats lingüístiques són molt més que diferents maneres de parlar segons la regió geogràfica del parlant, com designa tradicionalment el concepte de *dialecte*. Hi ha, també, diferents maneres d'expressar-se segons el nostre grup social, segons l'època a la qual pertanyem i, sobretot, segons la situació comunicativa. A més, la denominació *dialecte* s'ha usat durant molt de temps de manera pejorativa, ço és, per a menystenir unes llengües i justificar la seva marginació. En efecte, durant molt de temps el terme *dialecte* no s'usava tan sols per a designar les diferents varietats geogràfiques d'una llengua, sinó també per a deixar de banda altres idiomes.

De fet, en l'actualitat hi ha moltes persones que consideren que llengües com el sard, l'occità, l'asturleonès, etc., són dialectes i no llengües de ple dret. Això ocorre sobretot a països com Alemanya i Itàlia, on l'alemany i l'italià oficials —falsament denominats *estàndard*— reben el títol de llengua, mentre que la resta d'idiomes són tractats com a dialectes, quan realment no ho són. A Itàlia, per exemple, es parla friülès, napolità o sicilià, entre altres llengües. En canvi, l'actual llengua italiana, tal com la coneixem, es va constituir històricament a partir de la varietat florentina del toscà literari, però no de les formes populars.

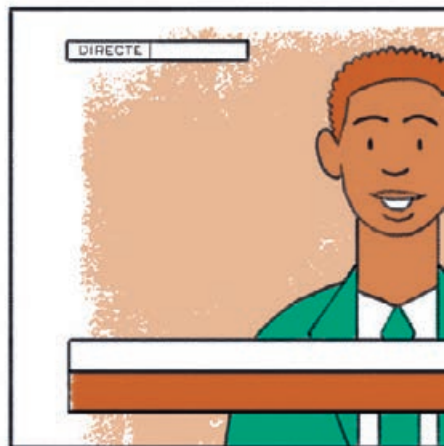
Per tot això, en definitiva, és important diferenciar la llengua, com a sistema abstracte, de les varietats, que són cada una de les formes que adopta una llengua segons l'ús, que depèn dels parlants i de la situació comunicativa. I, sobretot, és important evitar l'ús del terme *dialecte* per a referir-se a les llengües minoritzades.

1.2. La llengua estàndard entra en joc: estàndard i dialectes

Fins ara hem vist que una llengua és una realitat en abstracte que, a la pràctica, presenta diferents formes segons la situació comunicativa (els registres) o segons el parlant (les varietats). Tanmateix, la realitat és que una llengua té tantes formes com parlants, atès que cada persona té la seva pròpia varietat: l'*idiolecte*, és a dir, el conjunt d'usos que un parlant fa d'una llengua. No obstant això, algunes llengües del món, especialment les europees, varen desenvolupar, sobretot a partir del segle XVIII, el que actualment denominam *llengua o model estàndard*, que es pot definir com una varietat més de la llengua, amb la particularitat que té un caràcter supradialectal, és a dir, pretén superar els problemes comunicatius que es puguin derivar dels diferents parlars i registres. En algunes llengües, de fet, la intercomprensió entre els parlants tan sols és possible si fan servir aquest model de llengua. En canvi, en molts d'altres casos, l'estàndard tan sols estableix un model de llengua d'una certa formalitat que exclou els usos informals. El cas de la llengua catalana pertany a aquest segon grup, atès que el grau de similitud entre dialectes és molt elevat, fins al punt que Joan Veny assenyalava que és una de les llengües més unitàries de la Romània.

L'estàndard, doncs, és un model lingüístic de referència que comparteixen tots els parlants d'una llengua, el qual permet superar les diferències dialectals, no només geogràfiques, sinó també socials i històriques, per això és un model que també varia i s'adapta a cada època. Tanmateix, no totes les llengües tenen un estàndard ni tots els estàndards són iguals. Inicialment, l'estàndard era exclusiu de la llengua escrita i dels pocs usos orals formals (l'Església, l'Administració, etc.). En l'actualitat, gràcies als mitjans de comunicació i a l'ensenyament universal, l'estàndard ha traspassat aquelles fronteres i té una gran presència en el dia a dia dels parlants.

Aquest model de llengua, emperò, a diferència del que pensen algunes persones, no va en contra de les altres varietats lingüístiques. Així, per exemple, l'existència d'un estàndard català no implica que el menorquí o el gironí es perdin, igual que l'estàndard castellà no ha fet desaparèixer l'extremeny o l'argentiní. Com hem vist anteriorment, la llengua, com a sistema, té moltes formes, i l'estàndard n'és una més. Amb tot, hi ha moltes llengües que no tenen un estàndard. De fet, la majoria de llengües del món no en tenen, car l'estandardització de les llengües és un procés eminentment eurocèntric.

D'altra banda, no hi ha un únic model d'estàndard, sinó que cada llengua el genera de manera diferenciada. Així, per exemple, en alguns casos l'estàndard es crea a partir d'una varietat geogràfica determinada, concretament la que històricament s'ha associat al poder —als reis, per exemple— o al prestigi. En aquests casos, es tracta d'un estàndard monocèntric, com ocorre amb l'italià actual —parteix d'una varietat molt concreta, el toscà de Florència que empraven els homes de lletres— o amb el castellà —que sobretot promou la varietat de Castella, que s'usa encara com a element definitori de l'idioma, per bé que la major part dels castellanoparlants pertanyen a les varietats de Sud-amèrica. En canvi, un altre model de llengua estàndard és el pluricèntric o composicional, quan parteix de diferents dialectes. Aquest és el cas, per exemple, del català. En efecte, l'estàndard català es va construir a partir de les diferents varietats geogràfiques i, a més, té una altra particularitat: és polimòrfic, és a dir, permet diferents formes possibles que responen a diferents solucions geogràfiques (*got*, *tassó*; *cantés*, *cantàs*; *mirall*, *espill*; etc.).

Finalment, existeix també un tercer model de llengua estàndard, que té a veure amb els denominats *paraestàndards*. En aquests casos, una llengua presenta diferents estàndards possibles segons una regió o territori, cosa que té lloc especialment en les llengües amb un major nombre de parlants. L'anglès, per exemple, té diferents paraestàndards, de manera que, al costat de l'anglès britànic —que no és homogeni, perquè a Escòcia i a Anglaterra no parlen igual ni prop fer-hi—, hi trobam, també, l'anglès nord-americà (*child*, *kid*; *colour*, *color*; *underground*, *subway*; etc.).

L'estàndard, però, més enllà de ser un model de llengua compartit per tota la comunitat lingüística té diferents funcions. Així, per exemple, és molt útil per a unificar totes

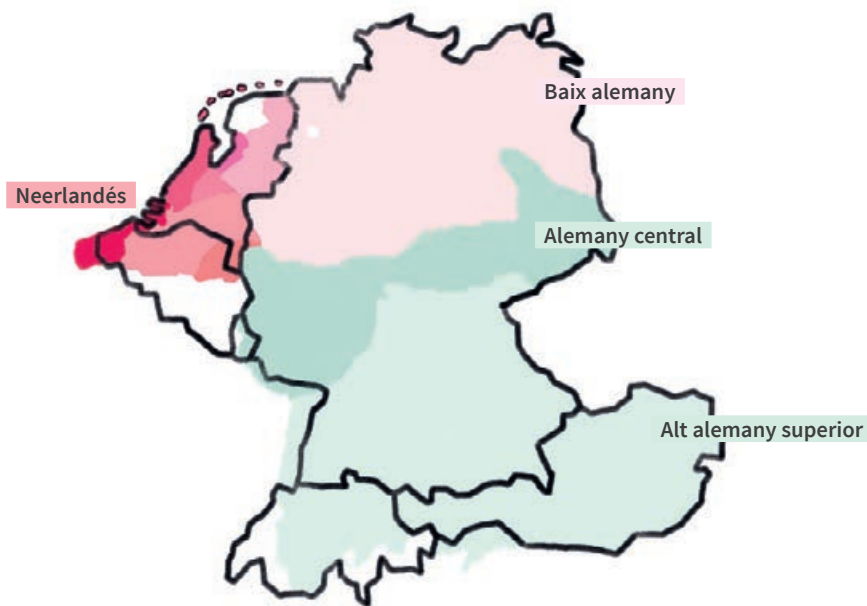
les varietats —la qual cosa no vol dir, en cap cas, fer-les desaparèixer ni homogeneïtzar-les— i per a delimitar la llengua en relació amb la resta d'idiomes. A més, constitueix un model de referència compartit, que permet diferenciar els usos formals —relacionats amb els usos literaris i cultes tradicionals—, i dota la llengua de prestigi. I això, precisament, és essencial en un món globalitzat on impera la llei del mercat, especialment al món occidental, on les llengües normalitzades, com l'anglès, el castellà o el francès, tenen un estàndard que serveix de referència per als diferents parlants.

En aquest sentit, és especialment interessant el cas del neerlandès. Aquest idioma presenta diferents grups dialectals, alguns dels quals se separen notablement per raons històriques, fins al punt que la intercomprensió no sempre és possible. Així, per exemple, el neerlandès de Flandes és molt més afrancesat que el dels Països Baixos. Malgrat tot, actualment i d'ençà de 1980 comparteixen un model

de llengua estàndard que és regulat per la Unió de la Llengua Neerlandesa, que acull també altres països on es parla neerlandès. Les raons són clares: mantenir la unitat de la llengua, més enllà de les diferències, els permet tenir un idioma més sòlid i reconegut internacionalment.

En definitiva, l'estàndard és una varietat més de la llengua que garanteix la unitat de l'idioma i ofereix un model de llengua compartit per tota la comunitat. I, en el cas del català, és un model composicional —és a dir, format per les diferents varietats geogràfiques— i polimòrfic —ço és, que permet diferents formes, com ja hem vist. Tanmateix, hi ha algunes persones interessades a atacar la llengua estàndard amb falses acusacions, com dir que és el català de Barcelona o que no permet les formes nostrades com *jo som*, *cantàs*, *orde*, *cementeri*, etc. Acusacions que són falses, atès que l'estàndard català admet totes aquestes formes esmentades i moltes més que són específiques del País Valencià, de la Catalunya del Nord, de les Illes Balears i de la resta d'indrets del domini lingüístic. Aquestes persones, però, lluny de defensar els mal anomenats *dialectes*, el que pretenen és atacar totes aquestes funcions que té l'estàndard amb la finalitat darrera de fer petita la nostra llengua i, per tant, prescindible.

1.3. El nom no fa la cosa: el nom de la llengua

Una conversa entre un al·lot i una al·lota de Ciutadella

Jove 1: Com ha anat sa classe d'avui?

Jove 2: Bono, un poc així... Es professor l'ha feta en castellà i per jo és més fàcil estudiar en català.

Jove 1: En català? I que no rallam menorquí?

Jove 2: Clar que rallam menorquí! Però és lo mateix que es català. S'àvia deia que rallava ciutadellenc i es conco en Bep sempre diu que ralla en pla...

Jove 1: Idò?

Jove 2: Idò que fet i fet tots xerram català i es menorquí és sa nostra manera de fer-ho!

Jove 1: Però es catalans rallen un poc diferent de noltros... Segur que és lo mateix?

Jove 2: Clar! Però ses diferències són pertot! Hi ha diferències en es conjunt des territoris que xerram català, hi ha diferències entre les Illes i fins i tot dins Menorca mateix... Es maonesos no rallen com noltros, no.

Jove 1: I és ver! Es maonesos rallen amb sa e, i noltros no. I noltros diem *formatjada* i ells *flaons*, i bé que mos entenem!

Quantes vegades no heu tengut una conversa com aquesta? No heu sentit moltes persones que diuen «aquí rallam menorquí, no català!». Bé, tot això té a veure amb dues confusions importants sobre els termes *menorquí* i *català*. Abans que res, és important tenir en compte que hi ha molts idiomes que són denominats de diferents maneres sense que això no suposi, en cap cas, que es tracti de dues, tres o més llengües diferenciades. Així, per exemple, el castellà —que rep el nom d'on va sorgir, Castella—, també rep el nom d'*espanyol*, en relació amb Espanya —malgrat que el parlen també a Argentina, Mèxic, etc. Passa el mateix amb el neerlandès, que també ha estat denominat *flamenc* o *holandès*, una diversitat denominativa que ha fet que fins i tot hi hagi lleis per a determinar que l'únic nom oficial és *neerlandès*. Amb tot, una cosa és el nom oficial —internacional i científic— d'una llengua i una altra el nom que els parlants li han atorgat, condicionat per raons sociopolítiques.

No ens ha d'estranyar, per tant, que la nostra llengua, malgrat que rebi el nom oficial de català —i valencià al País Valencià— també rebi moltes altres denominacions, com mallorquí, menorquí, eivissenc o alguerès. De fet, si ens hi fixam bé, sovint fa referència a llocs geogràfics concrets (l'Alguer, Eivissa, Mallorca, Menorca, el Rosselló, etc.): es tracta del

que denominam *glotònims*, és a dir, noms que rep una llengua segons el lloc on es parla. Per a algunes persones, aquesta diversitat denominativa suposa tenir una consciència lingüística diferenciada o, fins i tot, creuen que es tracta de llengües diferents.

En realitat, però, això no és així i l'exemple més clar d'això és que els formenterers consideren que parlen formenterenc i no eivissenc, per bé que Formentera fou repoblada per eivissencs durant el segle XVIII. Així, podem dir que les denominacions populars no suposen una consciència lingüística diferenciada, sinó que tan sols es limiten al marc geogràfic immediat. De fet, quan hom pretén suggerir que ja existia una llengua valenciana o menorquina diferenciada de la catalana, per exemple, sovint recorre a textos que simplement fan ús dels glotònims, però que en cap cas contraposen el valencià o el menorquí al català.

Antoni Febrer i Cardona (1804)

«Jo he titulat aquesta obra: *Principis generals de Llengua menorquina*, no perquè consideri que aquesta llengua degui el seu origen a Menorca, sabent molt bé que aquesta illa fou fundada de valencians, catalans, etc., els quals hi portaren la seva llengua, sinó que és la mateixa que nosaltres usam, i antigament s'anomenava llemosina; sinó perquè essent feta a Menorca, i per un menorquí, és adequada a la pronúncia que s'usa en aquesta illa, que en certes paraules és algun tant diferent de la valenciana, catalana i mallorquina.»

Constantí Llobart (1872)

«La llengua catalana, [...] en lo fondo és la mateixa valenciana i mallorquina.»

No podem perdre de vista, tanmateix, que l'existència de totes aquestes denominacions diferenciades és a causa de la fragmentació administrativa que han patit els diferents territoris de parla catalana, que es va agreujar especialment amb la unió de la Corona d'Aragó i la Corona de Castella. De fet, durant una època, la denominació *català* o *llengua catalana* va ser compartida per tots els territoris de la Corona d'Aragó, fins al punt que els comerciants mallorquins i valencians també es feien dir *catalans*. Un exemple clar és Ramon Llull, per exemple, que es presentava com a *català de Mallorca*. I, així mateix, el mallorquí Anselm Turmeda va escriure les *Cobles de la divisió del Regne de Mallorca* en «pla català». En qualsevol cas, si comparàvem el model de llengua dels textos medievals (i no tan medievals), veuríem que les diferències són mínimes.

Joc: Podeu dir d'on són aquests textos?

Font: Projecte Scripta de la Universitat de Barcelona

Gandia, 1404

Sabadell, 1439

Eivissa, 1410

Text 1

En Bernat Cocorella és home de mala vida per lo qual se són seguits molts escàndols e és venguda la dia illa en perill de destrucció per les seues obres males. És home fort (=molt) superbiós e amic de bregues, deshonorivol de paraules e acometedor de mal, e és home que deshonra tot lo món e no dubte cridar a tothom *cornut* e a les dones casades, *bagasses*. E creu ell, dit testís (=testimoni), que poques dones són en la illa que no seran passades per la sua llengua per mal raonament.

Text 2

Los dits honrats (=membres del govern municipal) [...] establiren e ordenaren [...] que alcun peixcador de sàvega, ni altre, no gos prestar ni fer prestar dinés a alcun llaurador de mitges ni de certa part de fruits de l'horta e contribució de la dita vila, ni a fills d'aquells sens llicència, sabiduria e voluntat del senyor de l'alqueria o terra ab qui llauren.

Text 3

Si has bèstia que haja mal en l'ull, hages vin blanc e fonoll sec e mastega'l. E quan hauràs mastegat lo fonoll, met-hi (=posa) del vin blanc en la boca e mescla-ho tot e obre l'ull al cavall e met-li'n tots los dies a dues hores. Aprés fes una pólvora dels ventrells de les galines e pren faves torrades e quan tot serà sec, mol-lo tot ensempls (=alhora) e met-li'n tots dies a dues hores.

És cert, emperò, que cap al segle XVII, els catalans varen començar a fer un ús privatiu del terme *català*, la qual cosa va fer que, per a referir-se als afers del Regne de Mallorca, es consolidàs la denominació *mallorquí*, igual que els valencians havien adoptat amb anterioritat la forma *valencià* —aquest terme es va consolidar segles abans perquè hi havia una pugna important entre Barcelona i València com a centres de poder. En qualsevol cas, durant molts de segles tant mallorquins com valencians eren coneguts a l'exterior com a catalans, com és el cas de la família Borja, d'origen valencià, que va donar lloc a un «Papa català», fins al punt que va sorgir el tòpic italià de «la Chiesa romana in mani dei catalani!», per a referir-se al govern dels Borja de la Cúria romana.

Comptat i debatut, que catalans, illencs, valencians, algueresos, andorrans, rossellonesos i franjolins compartim la mateixa llengua és una obvietat. Una llengua que, com deia Antoni Maria Alcover, podem denominar de moltes maneres, mentre no fem la toixurrodesa de negar-li l'existència. L'existència i la unitat del conjunt de varietats geogràfiques, però també socials i històriques, així com dels diferents registres. No obstant això, és obvi que la denominació *català* de vegades pot semblar confusa, perquè es refereix a Catalunya.

● llengua

Λέηγα (Rosselló,
Camprodon,
Girona, Hostalric)

Λέηγα (Barcelona,
Camp de Tarragona)

Λέηγου (Menorca,
resta d'Eivissa,
Sóller (Mallorca))

Λέηγο (Mallorca)

Λέηγwa (Andorra,
Tortosa, València,
l'Alguer)

Λέηγwe (Sort,
Pla d'Urgell,
Vinaròs, Sueca)

Λέηγwə (Igualada,
Ciutat d'Eivissa)

Font: Dades del *Diccionari català, valencià balear*.

Això, però, és habitual, perquè sovint els idiomes duen el nom del territori on es varen formar, per això parlem de *castellà* (Castella) o *anglès* (Anglaterra), quan realment són idiomes que es parlen a molts més indrets, com Andalusia, Argentina o Xile, en el primer cas, i Austràlia, Estats Units o Nova Zelanda, en el segon.

▲ muntanya

muntáɲə (dialecte pireneic-oriental, dialecte català oriental, dialecte balearic)

montáɲə (Fraga)

muntáɲə (Lleida, Urgell, Gadesa, Vinaròs, Sueca, Alcoi)

muntáɲə (Tortosa, València, l'Alguer)

Font: Dades del *Diccionari català, valencià balear*.

Joc: D'on són aquests cartells?

Han d'endevinar d'on són tres cartells que contenen l'article salat:

Tàrbena,
País Valencià

Tossa de Mar,
Catalunya

Binissalem,
Mallorca

Cartell 1

Cartell 2

Cartell 3

2. El català al món

La *Bíblia* recull dos passatges dedicats sobretot a les llengües i a la diversitat lingüística. El primer, de l'Antic Testament, és el passatge de la Torre de Babel, segons el qual Déu va castigar la humanitat fent-los parlar diferents llengües. Això, emperò, no va ser cap càstig, sinó una benedicció, en la mesura que la diversitat lingüística —i cultural— ens permet gaudir d'un món més divers i ple de colors. Cada llengua és una manera d'entendre una cultura i de dir una realitat. Òbviament, parlar una llengua o una altra no implica percebre el món d'una manera radicalment diferent (un ocell és un ocell, per exemple), però cada llengua ofereix una visió del món culturalment diferenciada. Les llengües, a més, formen part de l'ecosistema mundial, que és una part important de la noosfera, és a dir, el conjunt d'entitats intel·ligents del món. L'exemple més clar que les llengües són un regal i no un càstig és un altre passatge de la *Bíblia*, en aquest cas del Nou Testament, en què Déu va atorgar als apòstols les «llengües de foc», que els permetien parlar i entendre totes les llengües.

Actualment, en un món dominat per la globalització, moltes persones qüestionen la diversitat lingüística i, fins i tot, consideren que és un problema per a l'intercanvi general. La realitat, en canvi, és que més enllà de les relacions internacionals, que se solen fer en anglès, el que importa és saber la llengua de la comunitat on vius. Així, per exemple, si una persona sap parlar xinès, hindi i anglès, però no domina l'italià, a Itàlia no podrà fer feina de gairebé res. I difícilment hi podrà viure amb normalitat. Al cap i a la fi, la millor manera de conèixer un indret i una cultura és a través del seu idioma. I, sobretot, si algú ens diu que és millor aprendre llengües com l'anglès o el castellà, perquè tenen molts de parlants, fora bo pensar que, si dedicàvem un minut a parlar amb una persona durant deu hores al dia, i això ho féssim durant 80 anys, més o menys, solament parlàriem amb poc més de 17 milions i mig de persones. Ras i curt, no podem avaluar les llengües pel nombre de parlants que tenen. De fet, els qui fan servir aquest recurs demostren que no saben de quina altra manera poden defensar la seva llengua, perquè sovint qui esgrimeix aquest argument sempre ho fa en favor del seu idioma. En aquest apartat, doncs, parlarem de la llengua catalana i posarem de relleu la importància que té.

2.1. Som 10 milions de parlants, la 14a llengua a Europa

Si aplegàvem totes les llengües que es parlen a Europa, el català se situaria en el grup de les més parlades. Té un nombre superior o similar de parlants al de llengües europees com el grec, l'hongarès, el txec, el suec, l'estonià, el búlgar, el noruec o l'islandès. A més, de les aproximadament 6.000 llengües que es parlen al món, el català se situa entre les 100 llengües més parlades, entre la posició 70 i 90, segons les diverses fonts, i és la catorzena llengua de la Unió Europea en nombre de parlants. Amb tot, encara que té més parlants que el danès, el finès, l'eslovè, el lituà o el letó, i un volum similar al suec, el búlgar o el txec, no és un idioma oficial de la Unió Europea, a diferència de tots els altres esmentats anteriorment.

És per això que es considera que la nostra llengua ha estat històricament minoritzada dins el context estatal espanyol, francès i italià, que sobretot han prioritzat una de les diverses llengües de cada estat: el castellà, el francès i l'italià, respectivament. El concepte de *llengua minoritzada* és aplicable a qualsevol codi lingüístic que no gaudeix d'un ple reconeixement legal o ús social, a causa de la imposició d'una llengua originàriament forana que ha estat sobrevinguda, sempre per raons extralingüístiques.

El català, emperò, per demografia, estatus jurídic, presència en els mitjans de comunicació, situació sociolingüística, vitalitat literària i equipament lingüístic, no es pot comparar amb cap de les llengües anomenades minoritàries. Per això és important diferenciar entre llengües minoritàries (que depèn del nombre de parlants que tenen) i minoritzades (que depèn de l'estatus de què gaudeix l'idioma). La situació del català, pel que fa al nombre de parlants, com dèiem, s'ha de comparar amb altres llengües mitjanes d'Europa (búlgar, suec, txec), que tenen problemes semblants als nostres, amb la diferència que tenen un reconeixement i un suport polítics totals dins el país i en els estaments europeus i internacionals. En canvi, la nostra llengua és una excepció —o una anomalia, de fet— pel que fa a la manca de reconeixement legal en un país democràtic desenvolupat. A més, el català ha estat en alguns aspectes una llengua pionera en relació amb les 24 llengües oficials de la Unió Europea: va ser de les primeres llengües vernacles utilitzada per a fer ciència i filosofia (gràcies a Ramon Llull), a tenir un sistema estandarditzat des de l'edat mitjana (a través de la Cancelleria Reial), a confeccionar diccionaris i manuals (bilingües, de cuina, eròtics), etc. Per altra banda, és un idioma plenament codificat i normativitzat, amb un consens acadèmic total i, al contrari que en d'altres llengües, no hi ha grans diferències dialectals, com veurem tot seguit.

El català compta amb textos escrits i literaris des del segle XII i, actualment, hi ha més de 2.000 autors de ficció que hi escriuen. Cada any es publiquen més d'un miler de discos i 11.000 llibres. Els seus recursos lingüístics i estudis sobre gramàtica, lexicografia,

dialectologia, terminologia, història de la llengua i onomàstica són comparables als de les grans llengües romàniques i, en alguns casos, superiors.

En l'àmbit de les noves tecnologies i Internet també és una llengua molt activa: 6 dels 10 webs més visitats del món tenen versió en català; la Viquipèdia en català és entre les vint primeres en nombre d'articles; 6 de les 7 xarxes socials més utilitzades a l'Estat espanyol ja disposen de versió en català; és la dinovena llengua més utilitzada a Twitter i els sistemes operatius principals la incorporen per defecte. A més, els principals fabricants mundials de telèfons mòbils intel·ligents, com ara Apple, Samsung, Sony, HTC, LG o Nokia, permeten configurar els seus dispositius en la nostra llengua.

Convé tenir en compte totes aquestes dades, per tant, sempre que algú ens vulgui fer creure que el català, no és prou vàlid o no té importància. Tanmateix, amb qui només pretén fer un atac o mostrar menyspreu cap al català, convé estalviar-se l'esforç i, sobretot, no perdre el temps. De *haters*, sempre n'hi haurà!

On es parla el català i quin reconeixement oficial té?

Es parla en un territori de vora 70.000 km² repartit en quatre estats: Espanya, França, Andorra i Itàlia. Es parla, doncs, a les Illes Balears, a Catalunya, en la major part dels municipis del País Valencià, a la Franja de Ponent (Aragó), al Carxe (Múrcia), a Andorra, a la Catalunya del Nord (França) i a l'Alguer (Sardenya, Itàlia).

En l'àmbit legal, a Andorra és l'única llengua oficial. A a les Illes Balears, com a Catalunya i al País Valencià, comparteix oficialitat amb el castellà —i a la Vall d'Aran també amb l'occità. En tots aquests territoris, a més, té la consideració de llengua pròpia (excepte a la Vall d'Aran), d'acord amb els respectius estatuts d'autonomia. A la resta de territoris, el català té una condició legal feble o directament cap mena de reconeixement oficial. Així, per exemple, a la Catalunya del Nord té reconeixement legal en algunes institucions locals i departamentals (l'Ajuntament de Perpinyà i el Consell General dels Pirineus Orientals), i a l'Alguer és reconeguda com a llengua regional. En canvi, al Carxe (Múrcia) no té cap tipus de protecció legal.

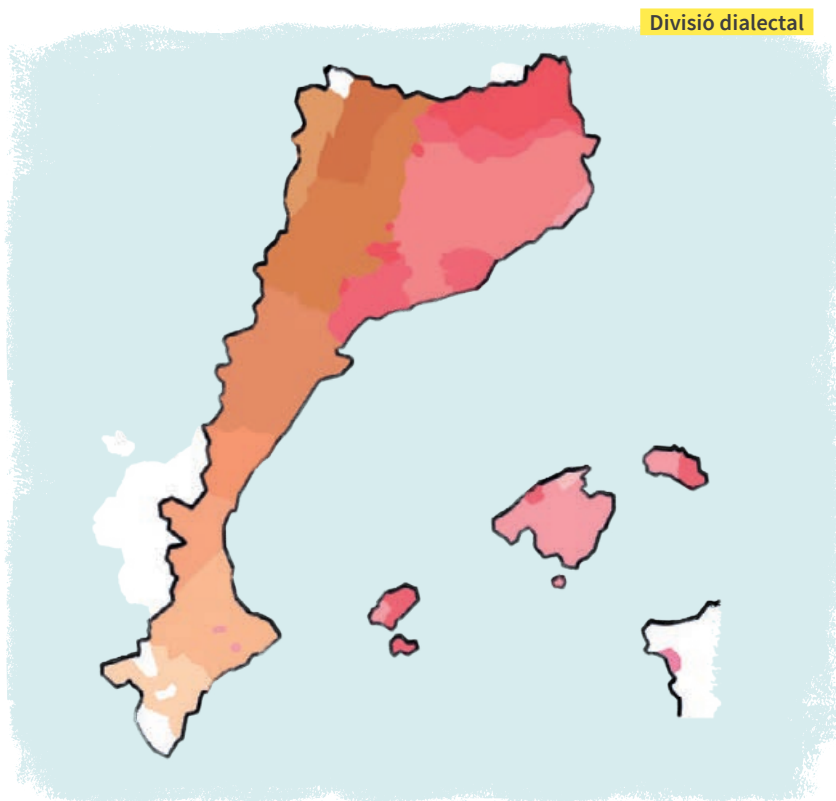
Un cas interessant és el de la Franja de Ponent, on el català era una llengua reconeguda com a pròpia i històrica de l'Aragó fins a la promulgació de la Llei 3/2013 d'ús, protecció i promoció de les llengües i modalitats lingüístiques d'Aragó. Aquesta llei no només va deixar en paper banyat alguns dels modestos avenços en la normalització lingüística del català a Aragó, sinó que també negava la unitat de la llengua i la rebatejava com a LAPAO (Llengua aragonesa pròpia de l'àrea oriental). Tanmateix, la llei reconeix el dret d'adreçar-se en català a les institucions del Govern d'Aragó i als ajuntaments del territori, al «Justicia de Aragón» (el defensor del poble aragonès) i, també, als establiments privats. El 2016, tres anys després de l'aprovació de la Llei 3/2013, el Parlament d'Aragó va revertir parcialment el dany i en els pressupostos per a la regió va usar el nom de català per a referir-se a l'idioma propi de la Franja de Ponent. A partir d'aquell moment, les diverses normatives que tracten elements relacionats amb aquesta llengua (principalment bases i resolucions de concessió de premis i subvencions) s'hi han referit pel nom internacionalment acceptat: català.

2.2. De Salses a Guardamar i de Fraga a l'Alguer: els dialectes catalans

Com dèiem en apartats anteriors, una llengua és un concepte abstracte, ideal, és a dir, ningú no parla la llengua, sinó que hi ha diferents maneres de parlar-la. Així, hi ha diversos tipus de varietats lingüístiques i, en aquest apartat, ens centrarem en la variació geogràfica de la llengua catalana, és a dir, en els dialectes catalans. Cal destacar que aquesta variació representa una de les grans fonts de riquesa d'una llengua i no hi ha cap dialecte millor ni pitjor, sinó que tots són igual d'importants i vàlids, perquè reflecteixen la realitat lingüística dels parlants en les diverses zones del domini lingüístic. També és important posar de manifest que totes les llengües tenen dialectes com, per exemple, el castellà. Per a exemplificar-ho, podem contrastar l'andalús i l'argenti: el primer té molts trets característics que són influència del substrat àrab, mentre que l'argenti té una entonació i musicalitat per influència de l'italià. Això no obstant, no se'ns acudiria, en cap cas, de considerar que aquests dos dialectes són dues llengües diferenciades. De la mateixa manera, doncs, no s'ha de considerar que el valencià, l'alguerès, el rossellonès o el menorquí són llengües diferents, sinó que són diferents maneres de parlar la mateixa llengua, el català.

A més, els dialectes no són compartiments tancats, sinó que formen un continuïum lingüístic, és a dir, hi ha una petita variació lingüística, que gairebé no es percep, entre una població i una altra de veïna. Un exemple que reflecteix aquest continuïum són els parlars de transició, que són els que es troben en zones frontereres entre dos dialectes i tenen característiques compartides de tots dos. El tortosí, el xipella i el salat de la Marina en són exemples. Igualment, també trobem aquest fenomen en parlars que es troben en zones frontereres entre dues llengües, com la Franja de Ponent.

Pel que fa a la divisió dialectal catalana, hem de tenir en compte que fer una divisió precisa i objectiva dels dialectes catalans és molt difícil perquè s'han de tenir en compte moltes variables. Per això, la divisió se sol fer a partir de factors extralingüístics, com ara la localització geogràfica. Així, trobam dos grans blocs dialectals: el bloc oriental i el bloc occidental. Dins del bloc oriental trobam els dialectes rossellonès o septentrional, el central, el baleàric i l'alguerès, mentre que en el bloc occidental hi ha el nord-occidental i el valencià.

Tot i que la divisió dialectal es basa en criteris extralingüístics, també podem trobar trets lingüístics distintius que oposen aquests dos grups, com, per exemple, la pronúncia de les vocals *a* i *e* àtones, que se diferencien en el bloc occidental, mentre que en el bloc oriental es neutralitzen. Una altra diferència és la pronúncia de la [i] a mots com *caixa* en els parlars del bloc occidental, que en el bloc oriental desapareix.

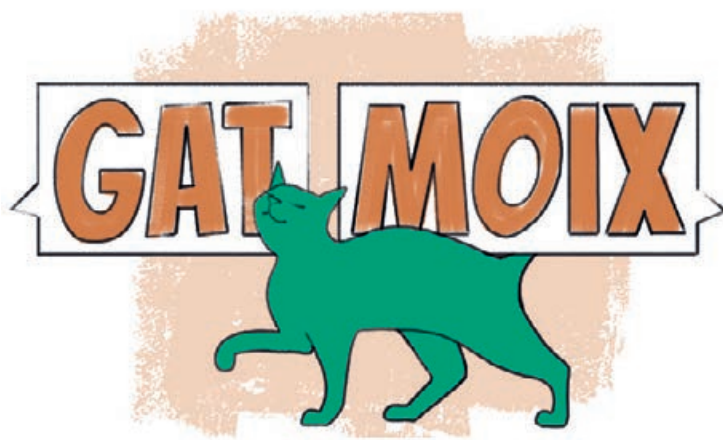
Així doncs, com dèiem, els dialectes fan la llengua i no a l'inrevés, cosa que es posa de manifest en l'elaboració de la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (GIEC), publicada el 2016. La GIEC estableix que els trets més consolidats de les diferents varietats geogràfics es consideren vàlids en la llengua general i, a més, esmenta totes les varietats dialectals que es tenen en compte en l'elaboració de l'obra, que són les que mostren a continuació. Així doncs, els qui diuen que la llengua que s'ensenya a l'escola o que l'estàndard són la llengua de Barcelona menteixen o bé no tenen en compte els plantejaments generals de l'Institut d'Estudis Catalans, que fa la norma i l'estàndard del català a partir de tots els dialectes de l'idioma.

Bloc	Dialecte	Subdialecte
oriental	alguerès	
	septentrional	
	central	gironí, barceloní, tarragoní
	baleàric	menorquí, mallorquí, eivissenc
occidental	nord-occidental	pullarès, ribagorçà, lleidatà
		tortosí
	valencià	septentrional, central, meridional

Si ens centram en el dialecte baleàric, hi ha tres subdialectes principals: el menorquí, el mallorquí i l'eivissenc, que engloba també el parlar de Formentera. Alguns dels trets característics més destacats del dialecte baleàric són l'ús de l'article salat (amb les corresponents excepcions, com les hores, els punts cardinals, algunes frases fetes o modismes, etc.), la desinència zero de la primera persona del present d'indicatiu (*jo cant*) i les terminacions *-am* i *-au* de la primera i segona persona del plural del present d'indicatiu (*cantam, cantau*), entre d'altres. Això no obstant, també hi ha diferències entre els parlars de les Balears, com la pronúncia del so final en mots com *tant*, que a Mallorca i Menorca es pronuncia, però a Eivissa i Formentera no. Una altra diferència entre les illes és el sistema vocàlic tònic: a la part oriental de Menorca i a la part ponentina d'Eivissa pronuncien *pera* amb una e oberta [pé^{ra}], mentre que a Mallorca, a la part occidental de Menorca i a la resta d'Eivissa, amb vocal neutra [pé^{ra}].

Pel que fa al lèxic, un dels trets que més crida l'atenció són les paraules comunes a totes les illes i que no trobam a la resta del domini lingüístic, com és el cas d'*al·lot*, *ca*, *melicotó*,

picapedrer, llenegar o soiar. De la mateixa manera que trobàvem diferències entre les illes, en el cas del lèxic també trobam algunes coincidències parcials, és a dir, paraules que es diuen a dues illes i són diferents a una altra illa, com per exemple *arracada* a Eivissa i Mallorca, però *anelleta* a Menorca, o *moix* a Mallorca i Menorca, però *gat* a a les Pitiüses i a la resta del domini lingüístic. Fins i tot, també trobem formes diferents a cada illa per a fer referència al mateix concepte, com és el cas de *baleta* (Eivissa), *mèvol* (Menorca) i *bolla* (Mallorca) o *boix*, *fillet* i *nin*, respectivament. Igualment, malgrat que el dialecte baleàric es troba dins del bloc oriental, hi ha moltes coincidències lèxiques amb parlars del bloc occidental, com per exemple, *arena* o *granar*.

Finalment, és interessant de destacar, també, algunes peculiaritats de l'eivissenc, car té moltes diferències respecte dels altres parlars baleàrics i moltes semblances amb alguns parlars del bloc occidental, especialment el valencià. Alguns d'aquests trets característics entre l'eivissenc i els parlars del bloc occidental són, per exemple, les formes femenines dels possessius (*meua, teua, seua*), les formes arcaïques del mode subjuntiu (*jo venga* en comptes de *jo vengui*), així com algunes qüestions lèxiques, com *dacsa, ferramenta, pebrera*, entre d'altres. Tot això demostra, en definitiva, que els parlars baleàrics no formen un conjunt homogeni. De fet, l'eivissenc posa de manifest que els «dialectes baleàrics» presenten unes diferències internes semblants a les diferències entre els parlars baleàrics i la resta de parlars catalans. Així doncs, si miràvem un mapa dialectal, podríem veure que la llengua catalana dibuixa un continuum progressiu, com tot just comentàvem.

3. Un breu repàs d'història

La llengua catalana, com totes les llengües romàniques, va néixer a mesura que es va anar fragmentant el llatí vulgar que es parlava arreu de l'Imperi Romà. Així, l'evolució diferent de cada una de les varietats de llatí vulgar és el que va donar lloc a la diversitat lingüística de la Romània. En el cas concret del català, va néixer al voltant de la Marca Hispànica i dels Pirineus: a banda i banda d'aquesta serralada, el llatí vulgar que parlava la gent va anar donant lloc al català. Pot dir-se que cap al segle VIII dC les diferents llengües romàniques ja són prou diferents del llatí perquè els parlants siguin conscients que es tracta de llengües diferents: el català ha nascut.

Ben prest, la nova llengua —que encara s'anomenava simplement *romanç* o *pla*— va disposar de l'element clau per a créixer: l'expansió territorial dels senyors polítics dels territoris on es parlava. Efectivament, els comtes de Barcelona i dels altres comtats de la Marca Hispànica varen començar a expandir-se territorialment. Cap al nord, varen ocupar alguns territoris del sud de l'actual França; cap al sud, varen ocupar el que avui dia coneixem com a Catalunya Nova, que són més o menys les actuals províncies de Lleida i de Tarragona.

L'any 1162 va tenir lloc un esdeveniment important: Alfons I d'Aragó, del Casal de Barcelona, era senyor, alhora, dels diferents comtats catalans. El 1137 s'havien casat els seus pares, que eren la princesa d'Aragó i el comte de Barcelona. Així va néixer el que avui coneixem com a Corona d'Aragó, un territori format per diferents estats que compartien rei.

El fill d'Alfons I, Pere el Catòlic, tenia interès a expandir els territoris de la Corona cap al nord, a les terres d'oc, amb les quals mantenia una estreta relació cultural. Però el 1213 va morir a la Batalla de Muret, i el rei de França va ocupar aquests territoris. Per això, el fill de Pere el Catòlic —i net, per tant, d'Alfons I— va decidir-se a conquerir territoris cap al sud. Aquest rei era, en efecte, Jaume I el Conqueridor. El sobrenom de Conqueridor, doncs, no li ve pas per casualitat: ell va eixamplar les fronteres de la Corona d'Aragó i va establir els límits, gairebé definitius, d'allà on es parlaria català.

El 1229 va concloure la conquesta de Mallorca. Els senyors feudals que varen participar a la campanya militar reberen terres a canvi i varen repoblar l'illa amb habitants de la Corona d'Aragó. La majoria d'aquests repobladors eren de Catalunya i, per tant, parlaven català. Hi hagué també alguns repobladors occitans, francesos i aragonesos, però eren tan pocs que de seguida varen adoptar la llengua catalana, que va esdevenir la llengua hegemònica de tot l'illa. Algunes paraules que aleshores eren generals a tot Catalunya i que ara són privatives de les illes (com *ca*, *cercar* o el famós article salat) en donen compte. El 1238

va conquerir València i va fundar el Regne de València. La repoblació va ser bàsicament de catalans —que ocuparen les zones catalanoparlants— i aragonesos —que s'establiren en les comarques que avui dia són castellanoparlants—, i durant molt de temps hi varen conviure amb mossàrabs —que parlaven un dialecte de l'àrab. Amb tot, la llengua de la comunitat prest fou, també, la catalana. El valencià, doncs, no ve del mossàrab —no és pas una llengua semítica com l'àrab o l'hebreu!—, sinó que és, com hem vist, un dialecte català. Algunes conquestes posteriors —com, per exemple, la de Menorca, el 1287, on també es consolidà el català com a llengua dels nous habitants— acabaren de configurar els territoris dels Regnes de València i de Mallorca. A partir del segle XIV, aquests territoris de la Corona d'Aragó compartien identitat política i també llengua.

A partir del segle XV, les coses varen canviar una mica. Al llarg d'aquest segle hi va haver tres factors que seran determinants per al futur de la llengua. En primer lloc, el 1410, Martí l'Humà, últim hereu de la Corona, va morir sense descendència. El seu lloc al tron l'ocupà, a partir de 1412, Ferran d'Antequera, de la família castellana dels Trastàmara, el descendent del qual, Ferran II, es va casar el 1469 amb Isabel de Castella. Des d'aquest moment, els hereus de la Corona seran alhora reis de Castella i d'Aragó, i la cort i el poder polític es desplaçaran a Castella. Això implicarà que, cada cop més, la llengua de prestigi deixi de ser el català i sigui, també entre escriptors mallorquins, valencians i catalans, el castellà, per una qüestió d'interessos i poder.

Però dèiem que hi havia, encara, un tercer fet clau i important. Entre 1462 i 1472 Catalunya va viure una guerra civil entre el rei i les institucions catalanes. Això va fer que el poder polític i econòmic es concentràs a València. I quines conseqüències tengué això per a la història de la llengua? Doncs que els valencians, de mica en mica, varen començar a fer servir el seu gentilici —valencià— per a referir-se a la llengua que compartien amb catalans i mallorquins.

A poc a poc, aquest fet s'anà generalitzant, i al segle XVI, quan la cort ja és a Castella i els territoris de la Corona d'Aragó perden les estretes relacions culturals de l'edat mitjana, cada territori denomina la llengua amb el seu gentilici. *Català* per als catalans, *valencià* per als valencians i, a poc a poc, també *mallorquí* per als mallorquins. Això no vol dir, cal insistir-hi, que valencians, catalans i mallorquins pensassin que parlaven llengües diferents, sinó que tan sols s'hi referien amb noms diferents. No és tan estrany: tant si parlam de *castellà* com d'*espanyol*, tots pensam en la mateixa llengua. Passa el mateix amb el *neerlandès* o *flamenc*, entre d'altres. Ja n'hem parlat algunes pàgines enrere. La llista seria llarga.

Al llarg del segle XVI va tenir lloc, encara, un altre procés molt important per a la història del català: els impressors de textos medievals, confont de vegades la llengua catalana amb l'occità dels trobadors, varen començar a referir-se al català antic amb el nom de *llemosí*. El *llemosí* o *occità* és una llengua romànica molt semblant al català, però diferent. Només cal que compareu les dues entrades de la Viquipèdia sobre Antoni M. Alcover per a adonar-vos-en. O potser penseu que són la mateixa llengua?

Occità

Antoni Maria Alcover i Sureda, o mai popularment Mossèn Alcover, qu'utilitzèt tanben lo pseudonim de Jordi d'es Recó (Santa Cirga, Manacor, 2 de febrer de 1862 - Ciutat de Malhòrca, 8 de genièr de 1932) foguèt un capelan de Mallorca a l'encòp escrivan, lingüista e folclorista entre d'autras ocupacions. Ja qu'èra força popular dins l'ensem dels Païses Catalans per son prètzhfach en favor de la lenga catalana, lo sonèron «apostòl de la lenga».

Las òbras màgers d'Antoni M. Alcover foguèron lo *Diccionari català-valencià-balear*, l'*Aplec de Rondalles Mallorquines*, la *Flexió verbal en els dialectes catalans* e la direccion e finançament de l'edicion de las òbras de Ramon Lull.

Català

Mossèn Antoni Maria Alcover i Sureda (Santacirga, Manacor, 2 de febrer de 1862 – Palma, 8 de gener de 1932) fou un escriptor mallorquí, eclesiàstic, lingüista, folclorista, arquitecte de diverses esglésies i capelles i periodista. Per la seva tasca a favor de la llengua catalana, fou anomenat «apòstol de la llengua».

Les principals obres d'Antoni M. Alcover foren el *Diccionari català-valencià-balear*, el recull *Aplec de rondalles mallorquines* d'en Jordi des Racó, la *flexió verbal en els dialectes catalans* i la direcció i finançament de l'edició de les Obres de Ramon Lull.

Encara que l'occità i el català siguin llengües diferents, aquest —diguem-ne— costum de referir-se a la llengua com a *llemosí*, a poc a poc, es va anar estenent arreu dels territoris on es parlava català. Si al principi el terme *llemosí* servia, tan sols, per a contraposar la llengua catalana antiga i la llengua dels trobadors, de la llengua moderna, a poc a poc va passar a fer-se servir, també, per a designar la llengua contemporània. Durant aquest temps tenim, doncs, l'esquema següent:

Nom popular de la llengua viva	Nom de la llengua comuna escrita i nom de la llengua antiga
català, a Catalunya	
valencià, al País Valencià	
mallorquí, a Mallorca	llemosí
menorquí, a Menorca	

Fixeu-vos que hi hem afegit el terme *menorquí*, i que no hem parlat de *balear*. Aquest terme no el va fer servir ningú mai durant la història de la llengua per a referir-se a la llengua que parlaven. Una petita elit intel·lectual de les illes Balears el feia servir, això sí, per a referir-se a la modalitat de català que feien servir a l'església de Mallorca i de Menorca, en contraposició al llatí.

Amb aquest estat de coses, per tant, s'arriba al segle XIX, un segle molt important per a la història lingüística d'Europa i, per tant, també per a la nostra llengua. En aquest moment, ja s'ha consolidat la *fragmentació onomàstica* de la llengua, és a dir, aquest procés que hem descrit i que fa que cada territori denomini la llengua compartida amb el seu gentilici, mentre que reserva el terme *llemosí* per a la llengua antiga i literària compartida. Són famosos, en aquest sentit, els versos de Bonaventura Carles Aribau:

En llemosí sonà lo meu primer vagit,
 Quan del mugró matern la dolça llet bevia;
 En llemosí al Senyor pregava cada dia,
 E càntics llemosins somiava cada nit.
 Si quan me trobo sol, parl amb mon esperit,
 En llemosí li parl, que llengua altra no sent,
 E ma boca llavors no sap mentir ni ment,
 Puix surten més raons del centre de mon pit.

Tradicionalment, s'ha dit que aquest poema, *La Pàtria*, és l'inici de la Renaixença. Però per a entendre millor què és la Renaixença cal que tornem uns quants anys enrere. L'any 1700 el rei Carles II, rei de Castella i d'Aragó, va morir sense fills, és a dir, sense un hereu directe. Hi va haver dos pretendents al tron, Felip d'Anjou i Carles d'Àustria, que es varen enfrontar en el que es va conèixer com la Guerra de Successió, i que va incloure els principals estats europeus: Anglaterra, França, Itàlia, els Països Baixos, etc. Felip de Borbó, dit Felip V, va guanyar la guerra i va decidir unificar tots els territoris. Va abolir els regnes de València i de Mallorca, el comtat de Barcelona, i va suprimir les institucions històriques. A més a més, va cedir Menorca al Regne Unit, i l'illa no va tornar a formar part d'Espanya fins al 1802.

Els Borbons varen començar a promoure una campanya perquè el castellà fos l'única llengua oficial de la cort. Però el fet més important és que es va tancar, definitivament, la relació administrativa —i en bona part cultural— entre els diferents territoris on es parlava català. Va ser justament el fet que cada territori s'administràs pel seu compte, i que tot amb tot continuàs parlant català, que va propiciar que cadascú anomenàs la llengua segons el nom del seu territori durant els segles XVIII i XIX. No ens ha d'estranyar, doncs, que durant aquest període

s'escrivissin gramàtiques i diccionaris que duen els termes *valencià*, *mallorquí* o *menorquí* al títol: estaven pensades només per a una part petita de la llengua. Ara bé, si ens les llegim atentament, veurem que, gairebé sempre, al pròleg, els autors hi expliciten que la llengua que descriuen és la mateixa que als altres territoris on es parla català, per bé que amb un nom diferent, com hem vist algunes pàgines enrere.

Però cap a finals del segle XIX, a Europa, i especialment a Alemanya, va néixer la filologia romànica, entesa com una disciplina que estudia les llengües i la seva història d'una manera científica. Ben aviat, aquesta disciplina va tenir clar que el català, amb tots els seus dialectes, era una única llengua, en igualtat de condicions que el portuguès, el castellà, l'occità, el francès o l'italià, per posar uns quants exemples. Paral·lelament, els homes de

la Renaixença havien començat a reivindicar el nom de *català* per a la llengua, i a deixar de banda el llemosí. Ho feren, només, catalans? No! També optaren per aquesta solució alguns mallorquins il·lustres, com Marià Aguiló o Antoni M. Alcover.

Antoni M. Alcover, de fet, és el màxim exponent de com es pot defensar la unitat de la llengua des de la diversitat. A partir de l'any 1900, va promoure un gran diccionari que recollís tota la llengua, antiga i moderna, de tots els dialectes. Va acabar titulant-lo *Diccionari català-valencià-balear*, però lluny de pensar que Alcover concebia els tres grans dialectes com a llengües diferents, hem de saber que per a ell la llengua era només una, i que en la diversitat era on hi havia la unitat, com explica el manacorí en diferents escrits, com el que tenim a continuació:

«Qui no sap que això que en diuen català, rossellonès, mallorquí, menorquí, eivissenc, valencià, tortosí, pallarès, alacantí, no són més que modalitats diferents d'un mateix i únic idioma, que el podeu anomenar com vulgueu mentre no faceu la toixarrudesa de negar-li l'existència.»

A partir del tombant del segle XIX al segle XX, doncs, ja no hi ha hagut mai més cap qüestionament de la unitat de la llengua, excepte alguns grupuscles que es mouen sobretot per interessos polítics. Tots hem acceptat que balears, catalans i valencians compartim llengua. Durant els anys 20 i 30 del segle XX, Pompeu Fabra va proposar un model d'estàndard que, si bé és cert que partia del dialecte central, incorporava tots els altres dialectes. Després de Fabra, els esforços de Manuel Sanchis Guarner al País Valencià i de Francesc de B. Moll a les Illes Balears —així com Marià Villangómez a les Pitiüses— han fet que, ara, tots puguem escriure en el «nostre» català, sense renunciar a la nostra identitat, però formant part de la mateixa comunitat lingüística, que actualment gaudeix de deu milions de parlants.

Joc: Podeu dir d'on són aquests textos?

Text 1 — Eivissa, 1410

Text 2 — Gandia, 1404

Text 3 — Sabadell, 1439

Joc: D'on són aquests cartells?

Cartell 1 — Binissalem,
Mallorca

Cartell 2 — Tàrbena,
País Valencià

Cartell 3 — Tossa de Mar,
Catalunya

Fotografies extretes de:

<https://www.facebook.com/cellersavinya>

<https://www.facebook.com/caspelut>

<https://www.visitacostabrava.com/es/tossa-de-mar/restaurantes>

Autors: Ivan Solivellas (coord.),
Eloi Bellés i Joana Marí
Dipòsit legal: B 18881-2022.
©Plataforma per la Llengua
Setembre de 2022

ISBN: 978-84-09-02251-9

Amb la col·laboració de:

G CONSELLERIA
O FONS EUROPEUS,
I UNIVERSITAT I CULTURA
B DIRECCIÓ GENERAL
/ POLÍTICA LINGÜÍSTICA

Plataforma per la Llengua Illes Balears
Carrer de Pere Dezcallar i Net núm. 13, 4t pis, porta 5.
07003 Palma
Tel.: 695 195 907 - 871 742 024
illesbalears@plataforma-llengua.cat
www.plataforma-llengua.cat